

NORGES HØYESTERETT

D O M

avsagt 17. september 2020 av Høyesterett i avdeling med

dommer Bergljot Webster
dommer Ingvald Falch
dommer Espen Bergh
dommer Borgar Høgetveit Berg
dommer Erik Thyness

HR-2020-1798-A, (sak nr. 20-056588SIV-HRET)
Anke over Agder lagmannsretts dom 10. februar 2020

A

(advokat John Christian Elden)

mot

B

C

(advokat Steinar Jacob Thomassen)

S T E M M E G I V N I N G

(1) Dommer **Bergh:**

Sakens spørsmål og bakgrunn

- (2) Saken gjelder krav om oppreisningserstatning fremmet i en straffesak om seksuell omgang med barn under 16 år. Spørsmålet er hvilket skyldkrav som gjelder for å tilkjenne oppreisning.
- (3) Ved Agder lagmannsretts dom 10. februar 2020 ble A, sammen med tre andre, dømt for seksuell omgang med barn under 16 år, jf. straffeloven § 302. De fornærmede i saken var C og B. Handlingene fant sted om morgenen søndag 8. juli 2018. C var da 14 år og 7 måneder, mens B var 14 år og 4 måneder. A var 22 år på gjerningstidspunktet. Han ble dømt for samleie med begge de fornærmede, og straffen ble for ham satt til fengsel i ett år og tre måneder, hvorav fem måneder ble gjort betinget med en prøvetid på to år.
- (4) Både C og B var under barnevernets omsorg. De hadde denne natten rømt fra institusjonen de oppholdt seg på, og ønsket å kjøpe narkotika. I sentrum av X traff de A og hans venner. Etter hvert ble de med hjem til As leilighet, der den seksuelle omgangen fant sted.
- (5) Lagmannsretten la til grunn at den seksuelle omgangen var frivillig fra de fornærmedes side. Videre bygget retten på at verken A eller de andre tiltalte forsto at de fornærmede var under 16 år. Blant annet hadde C sagt at de var 17 år. Retten kom likevel til at de tiltalte kunne klandres for sin uvitenhet, og at det dermed var grunnlag for domfellelse, jf. straffeloven § 307.
- (6) A ble domfelt også i tingretten. Ved tingrettens dom ble han samtidig dømt til å betale oppreisningserstatning med 50 000 kroner til hver av de fornærmede. Også lagmannsretten fant grunnlag for å idømme oppreisning, men satte beløpene til 40 000 kroner. Både tingretten og lagmannsretten bygget, uten nærmere drøftelse av innholdet i disse bestemmelsene, på at vilkårene i skadeserstatningsloven § 3-5 første ledd bokstav b, jf. § 3-3, var oppfylt. Lagmannsrettens domsslutning punkt 8 lyder slik:
- «8. A dømmes til innen 2 – to – uker fra dommens forkynnelse å betale oppreisningserstatning til
- a) B v/verge med 40 000 – førtitusen – kroner.
- b) C v/verge med 40 000 – førtitusen – kroner.»
- (7) A innga særskilt anke til Høyesterett over oppreisningskravene. Anken behandles etter tvistelovens regler, jf. straffeprosessloven § 435. I Høyesteretts ankeutvalgs beslutning 24. april 2020 lød slutningen slik:
- «Anken fremmes til behandling i Høyesterett for så vidt gjelder spørsmålet om det etter skadeserstatningsloven § 3-5 første ledd bokstav b, jf. § 3-3, er et krav om forsett eller grov uaktsomhet med hensyn til skadelidtes alder når skadevolder er domfelt etter straffeloven § 302. For øvrig tillates ikke anken fremmet.»

Partenes syn på saken

- (8) Den ankende part – A – har i korte trekk gjort gjeldende:
- (9) Etter skadeserstatningsloven § 3-5 er det et generelt vilkår for å tilkjenne oppreisning at skadevolder har opptrådt forsettlig eller grovt uaktsomt. Det må gjelde også med hensyn til alder. For oppreisningskravet har det ikke betydning at det strafferettsrettslig gjelder et særskilt skyldkrav i straffeloven § 307.
- (10) I og med at lagmannsretten ikke har tatt stilling til om skyldkravet i skadeserstatningsloven § 3-5 er oppfylt, må den delen av lagmannsrettens dom som gjelder oppreisningskravene, oppheves.
- (11) A har lagt ned slik påstand:
- «Agder lagmannsretts dom punkt 8 oppheves.»
- (12) Ankemotpartene – B og C – har i korte trekk gjort gjeldende:
- (13) Skadeserstatningsloven § 3-5 anvendt i sammenheng med straffeloven § 307 må forstås slik at det er tilstrekkelig for å tilkjenne oppreisning at villfarelsen om skadelidtes alder kan bebreides skadevolder som uaktsom.
- (14) En annen løsning vil være i strid med lovgivers antatte vilje og hensynet til konsekvens og sammenheng i lovverket. Også underrettspraksis støtter et slikt resultat.
- (15) B og C har lagt ned slik påstand:
- «Anken forkastes.»

Mitt syn på saken

Vilkårene for straff

- (16) Straffeloven § 302 gjelder straff for seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år. Straff etter bestemmelsen krever, i tillegg til at det objektive gjerningsinnholdet må være oppfylt, at den som domfelles, har utvist subjektiv skyld. Det følger av straffeloven § 21 at straffelovgivningen bare rammer «forsettlige lovbrudd med mindre annet er bestemt». Hva som ligger i begrepet *forsett*, er angitt i § 22.
- (17) I utgangspunktet gjelder det alminnelige kravet om forsett for å kunne domfelle for overtredelse av straffeloven § 302. Når det gjelder en bestemt del av gjerningsbeskrivelsen, at fornærmede var mellom 14 og 16 år, finnes imidlertid en særlig regel i § 307 første punktum, som lyder slik:
- «For bestemmelsene i §§ 299-306 fører uvitenhet om barnets riktige alder ikke til straffrihet hvis tiltalte på noe punkt kan klandres for sin uvitenhet.»

- (18) Lagmannsretten har ved sin avgjørelse av straffekravet anvendt denne bestemmelsen og uttaler i denne sammenheng følgende:

«Aktsomhetskravet er som nevnt meget strengt, og kan man på noen måte si at gjerningspersonen har handlet uaktsomt, er dette subjektive vilkår for straff oppfylt. Etter lagmannsrettens syn har de tiltalte ikke oppfylt denne strenge aktsomhetsplikten. Det er ikke tvilsomt at de tiltalte for øvrig handlet med forsett.»

- (19) Straffeloven 2005 § 302 er i det vesentlige en videreføring av tidligere bestemmelser i straffeloven 1902. Som begrunnelse for regelen er det vist til at det kan være vanskelig å føre bevis for at en tiltalt er kjent med fornærmedes alder, se Ot.prp. nr. 40 (1961–62) side 8.

Vilkårene for oppreisning

- (20) Vilkårene for å tilkjenne oppreisning er i skadeserstatningsloven § 3-5 første ledd første punktum angitt slik:

«Den som forsettlig eller grovt aktløst har

- a) voldt skade på person eller
- b) tilføyd krenking eller utvist mislig atferd som nevnt i § 3-3,

kan ... pålegges å betale den fornærmede en slik engangssum som retten finner rimelig til erstatning (oppreisning) for den voldte tort og smerte og for annen krenking eller skade av ikke-økonomisk art.»

- (21) Det aktuelle grunnlaget i dette tilfellet er bokstav b om *krenking* eller *mislig atferd*. Den nærmere angivelsen av hvilke slike handlinger som kan gi grunnlag for oppreisning, følger av henvisningen til § 3-3. Skadeserstatningsloven § 3-3 regulerer i utgangspunkt utmåling av økonomisk tap i tilfeller der skadevolder har overtrådt én eller flere angitte straffebestemmelser. Henvisningen i § 3-5 gjelder denne oppregningen av straffebestemmelser, som blant annet omfatter straffeloven § 302.
- (22) Oppreisning kan bare tilkjennes når det foreligger hjemmel i lov, se Rt-2013-805 avsnitt 24 med videre henvisninger. Saken må derfor avgjøres ut fra en tolkning av skadeserstatningsloven § 3-5.
- (23) Den naturlige språklige forståelsen av alternativet i bokstav b i skadeserstatningsloven § 3-5 første ledd er at oppreisning kan tilkjennes dersom en person har begått en handling som oppfyller det objektive gjerningsinnholdet i en av bestemmelsene som er nevnt i § 3-3, forutsatt at vedkommende i denne sammenheng har opptrådt forsettlig eller grovt uaktsomt. Spørsmålet i denne saken er hvorvidt vilkåret om forsett eller grov uaktsomhet for å tilkjenne oppreisning også gjelder for skadevolders kunnskap om skadelidtes alder.
- (24) Det følger av Høyesteretts ankeutvalgs avgjørelse i Rt-2013-1118 at det for å tilkjenne oppreisning gjelder et skyldkrav som også omfatter skadelidtes alder. Utvalget ga der uttrykk for at det ikke vil være «holdbart» å bygge på en rettsoppfatning om at oppreisning i denne sammenheng kan tilkjennes på et rent objektivt grunnlag.

- (25) Det gjenstående spørsmålet er om det, til tross for ordlyden i skadeserstatningsloven § 3-5, kan være slik at det særlige skyldkravet i straffeloven § 307 når det gjelder skadelidtes alder, også gjelder ved avgjørelsen av om oppreisning skal tilkjennes. Tingretten og lagmannsretten må forstås slik at man har bygget på at svaret er ja, selv om spørsmålet ikke er særskilt drøftet.
- (26) Mitt utgangspunkt er at ordlyden er klar. For å tilkjenne oppreisning kreves det forsett eller grov uaktsomhet. Ordlyden kan da bare tenkes fraveket dersom det finnes klart grunnlag i andre rettskilder for dette.
- (27) Fra de fornærmedes side er det vist til at det gjennom lengre tid er skjedd en utvikling i norsk lovgivning med større vekt på kriminalitetsofres stilling og med en særlig oppmerksomhet på barn som er ofre for seksuelle overgrep. Jeg er enig i dette, men kan ikke se at det spørsmålet som denne saken reiser, er berørt i noen av lovforarbeidene som det er vist til. Det finnes dermed ikke holdepunkter for at lovgiver har tatt stilling til det tolkningsspørsmålet som foreligger her.
- (28) Det foreligger ingen avklaring i rettspraksis. Høyesterett har ikke tatt stilling til spørsmålet, utover at det som nevnt er avklart ved Rt-2013-1118 at oppreisning ikke kan tilkjennes på objektivt grunnlag.
- (29) Lagmannsrettspraksis er sprikende. Det finnes en god del avgjørelser der lagmannsretten uten videre har lagt til grunn at det alminnelige kravet om forsett og grov uaktsomhet gjelder også i disse tilfellene. Samtidig finnes det enkelte avgjørelser som bygger på at det er tilstrekkelig at strafferettens skyldkrav er oppfylt når det gjelder fornærmedes alder, se blant annet LB-2002-910 med videre henvisning til RG-1999-828. I disse avgjørelsene er det blant annet vist til hensynet til sammenheng og konsekvens i rettssystemet.
- (30) Slik jeg ser det, er det ikke noen nødvendig sammenheng mellom vilkårene for straffansvar og vilkårene for å tilkjenne oppreisning. Selv om hensynene bak oppreisningsreglene i noen grad samsvarer med hensynene som begrunner straff, bygger de to instituttene på selvstendige grunnlag. Det finnes mange eksempler fra praksis på handlinger som i utgangspunktet kan gi grunnlag for straff og samtidig omfattes av området for oppreisning etter skadeserstatningsloven § 3-5 første ledd bokstav a eller b, men hvor sluttresultatet blir enten bare straff eller bare oppreisningsansvar.
- (31) Blant annet er det på det rene at den som har utvist grov uaktsomhet, og som dermed oppfyller vilkårene i skadeserstatningsloven § 3-5, kan bli dømt til å betale oppreisning selv om vilkårene for straff ikke er oppfylt. Det er sikker rett at vilkårene for oppreisning skal vurderes uavhengig av resultatet i straffesaken. Jeg viser som eksempel til HR-2018-2427-A, der en tiltalt var frifunnet for straff på grunn av nødverge, men ble dømt til å betale oppreisning og erstatning. Forholdet mellom strafferett og sivil rett, herunder oppreisningskrav, drøftes særlig i avsnittene 33 til 38.
- (32) Straffansvar uten at det samtidig foreligger grunnlag for oppreisning vil foreligge i tilfeller der alminnelig – simpel – uaktsomhet er tilstrekkelig for straff, men hvor uaktsomheten ikke er grov. Dette er fremhevet blant annet i HR-2018-1658-A avsnitt 24, selv om Høyesterett i den saken kom til at det forelå grov uaktsomhet. Slike tilfeller har etter mitt syn vesentlige likhetstrekk med den situasjonen som foreligger her. For å tilkjenne oppreisning må skyldkravet i skadeserstatningsloven § 3-5 – forsett eller grov uaktsomhet

– være oppfylt, selv om straffeloven oppstiller et annet og mindre strengt skyldkrav for å idømme straff.

- (33) Det kan utvilsomt hevdes at når lovgiver har funnet at det bør kunne reageres med straff selv om gjerningsmannen bare har utvist en beskjeden grad av uaktsomhet med hensyn til fornærmedes alder, tilsier hensynet til fornærmede at det også bør kunne idømmes oppreisningserstatning. Hensynet til fornærmedes behov for kompensasjon er en sentral del av begrunnelsen for oppreisningsreglene, se blant annet Rt-1999-1363 på side 1378-1379. Jeg kan likevel ikke se at de hensynene som foreligger, er så entydige at de gir grunnlag for å sette til side en klar lovtekst. Som jeg har påpekt, kan man ikke bygge på et utgangspunkt om at oppreisning bør kunne tilkjennes i alle tilfeller hvor en krenkelse gir grunnlag for straffansvar.

Konklusjon

- (34) Min konklusjon er etter dette at selv om en gjerningsmann er dømt til straff etter straffeloven § 302, jf. § 307, er det et vilkår for å idømme oppreisning at han har utvist forsett eller grov uaktsomhet med hensyn til fornærmedes alder.
- (35) I og med at lagmannsretten ikke har tatt stilling til om vilkåret om forsett eller grov uaktsomhet er oppfylt, må lagmannsrettens avgjørelse av oppreisningskravet oppheves.
- (36) Jeg stemmer for denne

D O M :

Lagmannsrettens dom, domsslutningen punkt 8, oppheves.

(37)	Dommer Thyness:	Jeg er i det vesentlige og i resultatet enig med førstvoterende.
(38)	Dommar Høgetveit Berg:	Det same.
(39)	Dommer Falch:	Likeså.
(40)	Dommer Webster:	Likeså.
- (41) Etter stemmegivningen avsa Høyesterett denne

D O M :

Lagmannsrettens dom, domsslutningen punkt 8, oppheves.